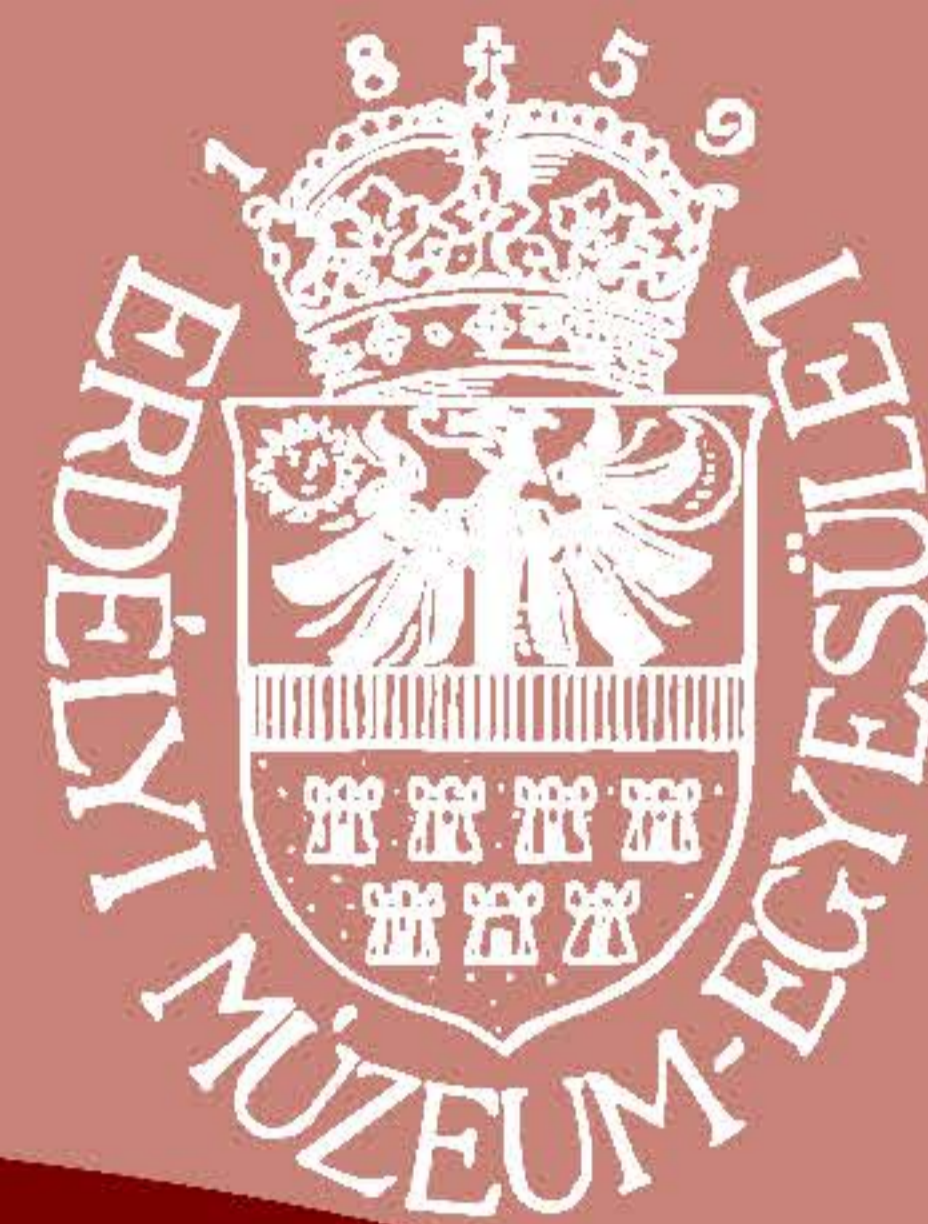
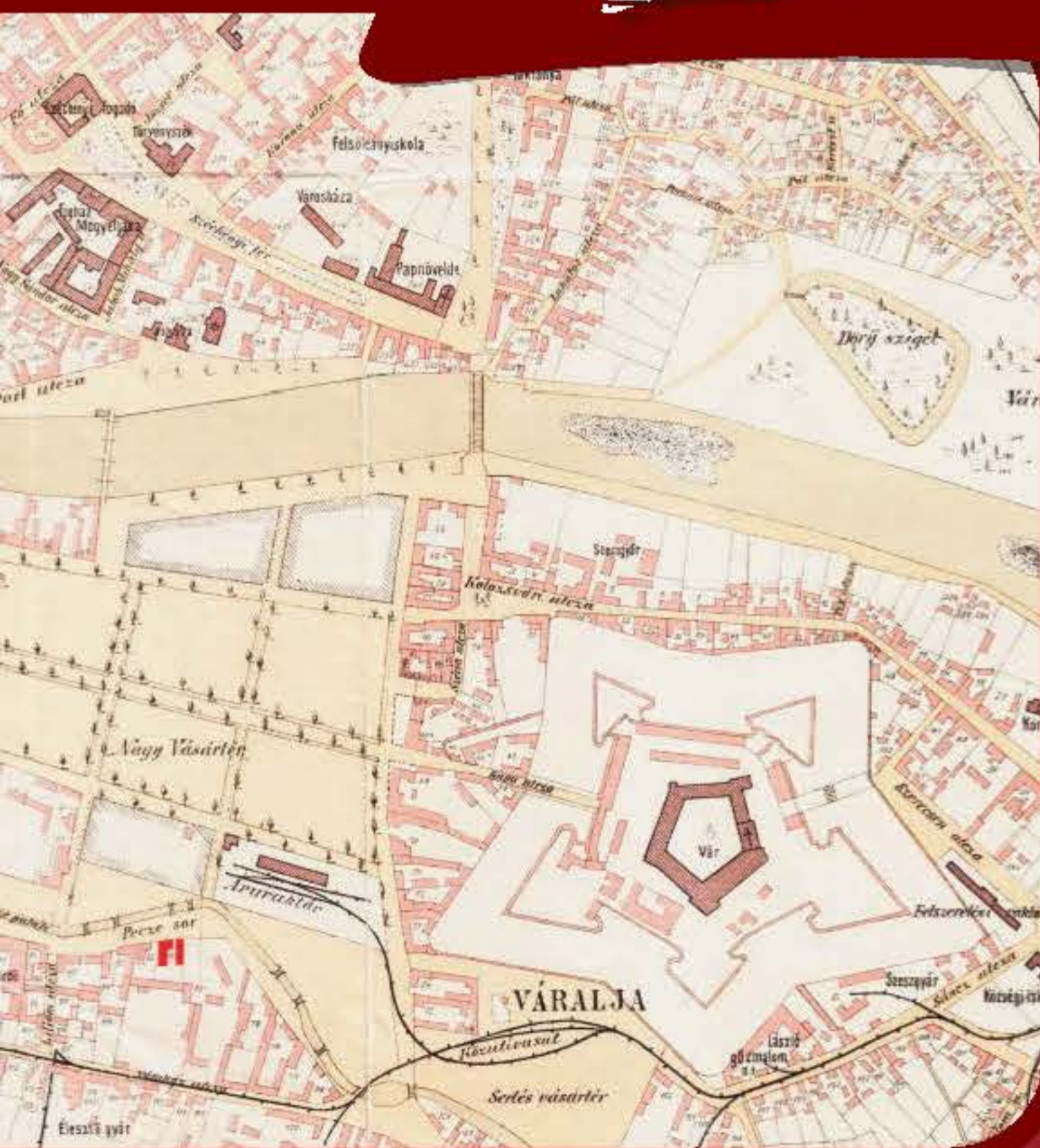

ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJÁN
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET I. SZAKOSZTÁLYÁBAN

P A X
CORPORIS
Az-az:
Az emberi Test Nyava-
lyáinak Okairól, Fészkeiről, 's az-
oknak Orvoslásának módgyáról való
T R A C T A.
Mellyet mind élő Tudós Tanítóinak fájokból
mind a' Régieknek tudós Irásokból, 's mind pedig
naga sok Beregek körül való Tapažtalásiból sum-
mádon ölleve-édedett, és sok ügye-fogyott Szege-
nyeknek hasznokra, mennyire lehetett, értelme

C E R T A M E N N I I I .

NYELV-, IRODALOM-
NÉPRAJZTUDOMÁNY
TÖRTÉNELEM

2016

CERTAMEN III.

ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJÁN
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET
I. SZAKOSZTÁLYÁBAN

Szerkesztette
EGYED EMESE, PAKÓ LÁSZLÓ

Kolozsvár 2016

A kötet megjelenését támogatták:

Szerkesztette: Egyed Emese, Pakó László

© Szerzők, 2016

© Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület
Felelős kiadó: Biró Annamária

A tanulmányok szövegét korrektúrázta: András Zselyke
Tördelőszerkesztő: Virág Péter
Borítóterv: Idea Plus

Nyomdai munkálatok: IDEA Nyomda, Kolozsvár
Felelős vezető: Nagy Péter

ISSN 2393 – 4328

TARTALOM

Bevezető	9
Introducere	
Introduction	
I. NYELV-, IRODALOM-, NÉPRAJZTUDOMÁNY	
Language, Literary and Folklore Studies/Lingvistică, literatură, etnografie	
1. Régi az újban	
Old in New	
Vechi și nou	
Pozsony Ferenc	
Székely kopjafák új kontextusokban.....	15
Halberd Shaped Szekler Grave Posts in New Context	
Stâlpi funerari secuiești in context nou	
T. Szabó Csilla	
Egy szucsági népi költő munkássága.....	29
The Work of a Folk Poet from Suceagu (Szucság)	
Activitatea unei poete naive din Suceagu	
Sorbán Angella	
Posztmodern cselédsors?	
Háztartási és gondozói munkát végző erdélyi nők külföldön.....	45
Postmodern Servants? Domestic Workers and Eldercare Workers from Transylvania in West	
Servitoare postmoderne? Femei din Transilvania în Occident	
2. Kommunikáció és értelmezése	
Communication and Interpretation	
Comunicare și interpretare	
Sárosi Márdirosz Krisztina	
Nyelvtudomány (fordítástudomány) és jogi szakfordítás.....	61
Linguistics, Traductology and Legal Translation	
Lingvistică, traductologie și traducerea textelor juridice	
Pupp Réka	
Egy irodalmi mű nyelvészeti megközelítése. Örkény István: <i>Az otthon</i>	73
Linguistic Analysis of a Literary Text. István Örkény: <i>The House</i>	
Analiza lingvistică a unui text literar. István Örkény: <i>Căminul</i>	
Pieldner Judit	
Szöveg és kép viszonya W. G. Sebald <i>Austerlitz</i> című művében.....	81
The Relationship between Text and Image in W. G. Sebald's <i>Austerlitz</i>	
Relația dintre text și imagine în romanul <i>Austerlitz</i> de W. G. Sebald	
Vallasek Júlia	
Megint a szerelem? Szubjektív bevezető Doris Lessing regényeihez	89
Love Again? A Subjective Introduction to Doris Lessing	
Din nou dragostea? O introducere subiectiva la romanele lui Doris Lessing	
Tápodí Zsuzsa	
Identitáskonstrukciók három délszláv regényben	
(Ivo Andrić: <i>Omér pasa</i> , Milorad Pavić: <i>Kazár szótár</i> , Jože Hradil: <i>Képek arc nélkül</i>)	101

<p>The Building of Identity in Three South Slavic Novels (Ivo Andrić: <i>Omar Pasha Latas</i>, Milorad Pavić: <i>Khazar Dictionary</i>, Jože Hradil: <i>Pictures – Without Faces</i>) Construirea identității în trei romane slave (Ivo Andrić: <i>Omer Pașa Latas</i>, Milorad Pavić: <i>Dicționarul Khazar</i>, Jože Hradil: <i>Fotografii – fără fețe</i>)</p>	
BERKI Tímea	
56 interjú az 1970-es évekből. Kapcsolattörténeti dilemmák	113
56 Interviews from the 70s. Dilemmas of Contactology	
56 de interviuri din anii 1970. Dileme privind contactologia	
MOLNÁR Ildikó	
Irodalomtörténet-írás és ideológia Erdélyben 1918–1964 között	125
Literary History and Ideology in Transylvania between 1918–1964	
Istoria literară și ideologie în Transilvania între 1918 și 1964	
GAAL György	
Gál Kelemen, a szerkesztő	141
Kelemen Gál, the Editor	
Kelemen Gál, redactorul	
KOZMA Dezső	
A Madách-kultusz kezdetei Erdélyben (1874–1918)	151
The Beginnings of the Cult of Madách in Transylvania (1874–1918)	
Începuturile cultului lui Madách în Transilvania (1874–1918)	
3. A kéziratól a kiadáspolitikáig	
From manuscript to editorial policies	
De la manuscris la politici editoriale	
KÓNYA Franciska	
Imaginatio egy klarisszáknak írt lelkigyakorlatos könyvben.....	163
The Role of the Imagination in a Spiritual Exercise Written for Poor Clares	
Imaginația într-un exercițiu spiritual destinat clariselor	
DOHI Zsuzsánna	
Orvostudomány és/vagy irodalom. Pápai Páriz Ferenc: <i>Pax corporis</i>	171
Medicine and/or Literature. Ferenc Pápai Páriz: <i>Pax corporis</i>	
Medicină și/sau literatură. Ferenc Pápai Páriz: <i>Pax corporis</i>	
MORITZ Kinga	
Körmöczi János könyvtárának feltárása.....	181
Reconstructing the Library of János Körmöczi	
Pre lucrarea bibliotecii lui János Körmöczi	
KERTI József	
Aranka György „virágénekei”	191
György Aranka’s “Love-Lays”	
Omagiul poetic la György Aranka	
CORDEA Márta	
A Szatmár Megyei Könyvtár kincsei.....	201
The Treasures of the Satmar County Library	
Din comorile Bibliotecii Județene Satu Mare	
BARTHA Katalin Ágnes	
A Kriterion Kiadó (1970–1989) interjúkban. Egy kutatás keretei	209
The Kriterion Publishing House (1970–1989) in Interviews: a Research Framework	
Editura Kriterion (1970–1989) în interviuri: un nou cadru de cercetare	

II. TÖRTÉNELEM

History/Istorie

1. Dózsa – 500

PAPP Sándor

- A török béke kérdése a Dózsa-féle parasztháború idején.....229
The Question of the Turkish Peace in the Time of the Dózsa-Rebellion
Problema păcii cu turcii în vremea revoltei țărănești a lui Dózsa

VEKOV Károly

- Két eddig ismeretlen oklevél az erdélyi 1514-es eseményekről245
Two Unknown Documents about the Events of 1514 from Transylvania
Două documente necunoscute despre evenimentele din Transilvania din 1514

2. Intézmények és társadalom (14–19. század)

W. Kovács András

- A kolozsvári Szent Erzsébet-ispotály levéltárának középkori oklevelei253
The Medieval Documents of the Archive of Saint Elizabeth's Almshouse in Cluj (Kolozsvár)
Documentele medievale ale Arhivei azilului de bătrâni „Sf. Elisabeta” din Cluj

GÁLFI Emőke

- A gyulafehérvári udvarbírák és az általuk igazgatott uradalom a 16. század közepén ..261
The Administrators and the Estate of Alba Iulia (Gyulafehérvár) in the Middle of the
Sixteenth Century
Provizorii (*provisores*) și domeniul de la Alba Iulia la mijlocul secolului al XVI-lea

MÁTYÁS-RAUSCH Petra

- Nagybánya városvezető elitje és az önkormányzati testület szerkezete (1569–1600) ...271
The Governing Elite of Baia Mare (Nagybánya) and the Structure of the Local Government
(1569–1600)
Elita guvernamentală a orașului Baia Mare și structura magistraturii orașenești (1569–1600)

TÓTH Hajnalka

- Temesvári Oszmán Aga levélgyűjteménye. Habsburg–oszmán–kuruc határvidéki
konfliktusok a 18. század elején283
Osman Aga of Temesvár's Collection of Letters. Habsburg–Ottoman–kuruc Border Conflicts
in the Early 18th Century
Colecția de scrisori a lui Osman aga de Timișoara. Conflicte la granița Habsburgică-osmană-
curuță de la începutul secolului al XVIII-lea

TÖTTÖS Áron

- Prostitúció a polgárosodó Nagyváradon.....295
Prostitution in the Bourgeois Oradea (Nagyvárad)
Prostituția în Oradea burgheză

3. A „nagy háború”

LÁSZLÓ Lóránt

- Adatok az Erdélyi Református Egyházkerület első világháborús történetéhez313
Data on the History of the Reformed Diocese of Transylvania from the World War I
Date privind istoria Eparhiei Reformate din Transilvania din timpul primului război mondial

FERENCZI Szilárd

- A hátország megtévesztő nyugalma. Kolozsvár az első világháború idején.....329
Illusive Quietude in the Hinterland. Cluj (Kolozsvár) during World War I
Calmul înșelător de-acasă. Clujul în timpul primului război mondial

ANDRÁS Szabolcs

- Az első világháború és következményeinek hatása a gyergyószentmiklósi Fogarassy
Leánynevelő Intézet tevékenységére.....347
The Effects and Consequences of the World War I on the Activity of the Fogarassy Institute
for Girls from Gheorgheni (Gyergyószentmiklós)
Influența primului război mondial și al efectelor acestuia asupra Institutului de Fete Fogarassy
din Gheorgheni

WELLMANN László

- Képeslapok, rajzok és egyéb ábrázolások az első világháborúból.....353
Pictures, Drawings and Other Illustrations on Letters from the World War I
Cărți poștale, desene și alte imagini între scrisorile din primul război mondial

4. A második világháború és következményei

SÁRÁNDI Tamás

- Diópanamától a munkaszolgálatig. Zsidókérdés kezelése az észak-erdélyi magyar
katonai közigazgatás időszakában.....363
From Nut Racketeering to Labour Service. Treating the Jewish Question in the Time of the
Military Administration in Northern Transylvania
De la panama de nuci la muncă forțată. Tratarea problemei evreiești în perioada administrației
militare din Transilvania de Nord

TÓTH-BARTOS András

- Az észak-erdélyi zsidó birtokok helyzete a második bécsi döntés után.....379
Jewish Land Property in Northern Transylvania after the Second Vienna Award
Proprietatea funciară evreiască din Transilvania de Nord după al doilea arbitraj de la Viena

LAKATOS Artur Lóránd

- A magyarországi holokauszt előestéje. Az olasz kiugrás és a Kállay-kormány kitérés
kísérletei a román diplomácia dokumentumainak tükrében (1943–1944).....403
The Night before the Hungarian Holocaust. The Defection of Italy and the Attempts for
Leaving the War of the Kállay Government in the Mirror of the Romanian Diplomatic
Documents (1943–1944)
În ajunul holocaustului maghiar. Ieșirea din război a Italiei și tentativele de a ieși din război
ale guvernului Kállay în oglinda documentelor diplomatice române (1943–1944)

MURÁDIN János Kristóf

- Erdélyi magyarok a Szovjetunió kényszermunkatáboráiban415
Hungarians from Transylvania in the Forced Labour Camps of the Soviet Union
Maghiari din Ardeal în taberele de muncă forțată din Uniunea Sovietică

Rövidítésjegyzék.....429

Abbreviations
Abrevieri

Mutatók.....430

Indexes
Indice

Képmelléklet.....461

List of Illustrations
Lista de ilustrații

2. Intézmények és társadalom (14–19. század)

W. KOVÁCS ANDRÁS*

A KOLOZSVÁRI SZENT ERZSÉBET-ISPOTÁLY LEVÉLTÁRÁNAK KÖZÉPKORI OKLEVELEI**

Kulcsszavak: *Kolozsvár, Szent Erzsébet-aggmenház, középkori oklevelek, Méra*

A kolozsvári Szent Erzsébet-aggmenház (régembi nevén ispotály)¹ levéltárának okleveleiből elsőként Jakab Elek (1820–1897) közölt néhány szöveget (az 1542 előttiék közül szám szerint hetet),² és közlései közül az első kettőt ismételte meg – azok apró hibáival együtt – az *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*³ 1897-ben megjelent második kötete is. 1936-ban román vonatkozásai miatt Ilie Minea (1881–1943) közölt az eredeti alapján egy 1433. évi oklevelet az aggmenház levéltárából.⁴ A levéltárat 1943-ban röviden ismertető Jakó Zsigmond (1916–2008) szerint a középkori oklevelek egy része ekkor már nem került elő. A lappangó oklevelek között volt ekkor a legkorábbi, 1366. évi oklevél (amely egy 1377. évi átírásban maradt fenn) és a már említett 1433. évi oklevél is. A levéltárat még min-

* W. Kovács András (1975), PhD, történész, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kutatóintézetének tudományos munkatársa. E-mail: wkovacsandras@eme.ro.

** A tanulmány elkészítését a Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica ösztöndíja támogatta. Az anyag hozzáférhetővé tételéért a Gyulafehérvári Főegyházmezei Levéltár főlevéltárosának, dr. Bernád Ritának és a Kolozsvári Gyűjtőlevéltár levéltárosának, Orosz Adrienn-nek, a közléssel kapcsolatos hasznos észrevételekért pedig Hegyi Gézának tartozom köszönettel.

1 Az ispotály történetére lásd BENKŐ Elek: *Kolozsvár magyar külvárosa a középkorban. A Kolozsvárba olvadt Szentpéter falu emlékei*. EME, Kvár, 2004 (Erdélyi Tudományos Füzetek 248). 46–51.

2 *Oklevéltár Kolozsvár történetéhez*. Összegyűjt., szerk. JAKAB Elek. I–II. M. Kir. Egyetemi Könyvnyomda, Buda-Bp., 1870–1888 (a továbbiakban KvOkl). I. 55, 55–56, 307–308, 363–365, 371, 378, 384–387.

3 *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. Von Franz ZIMMERMANN–Carl WERNER–Georg MÜLLER–Michael AUNER–Gustav GÜNDISCH–Herta GÜNDISCH–Gernot NUSSBÄCHER–Konrad G. GÜNDISCH. Verein für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt–Verlag der Rumänischen Akademie, Bukarest, 1892–1991 (a továbbiakban Ub). II. 243–244, 459.

4 Ilie MINEA: *Știri noi despre cnezatul ardelean și cincizecime*. Cercetări istorice. Revistă de istorie românească (Iași) 10–12(1934–1936). 2. sz. 97. Érdekes módon a juhötvenneddel kapcsolatos ezen (közölt) oklevél elkerülte a kérdés iránt fokozottan érdeklődő későbbi román kutatás figyelmét. (Vö. Al[exandru] DOBOȘI: *Datul oilor. Quinquagesima ovium. Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania*. Academia Română, Buc., 1937 [Studii și cercetări 28]. passim.)

dig a Szt. Erzsébet-aggház épületében őrizték.⁵ Vélhetőleg a második világháború után, az Aggmenház épületének államosítása előtt kerülhetett az anyag a kolozsvári Szt. Mihály-plébánia levéltárába. A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveinek 1990-ben megjelent kötetében néhány késő középkori jegyzőkönyvbejegyzés kapcsán Jakó jelezte is azokat a másodpéldányokat (tisztázatok), amelyeket az aggmenház levéltárában őriztek. Eszerint az aggmenház levéltára ekkor már a plébánia kezelésében volt.⁶ A Román Akadémia középkori okleveleket közlő sorozata, a *Documenta Romaniae Historica (C. Transilvania)* 1994-ben, illetve 2006-ban megjelent XIII. és XV. kötete az 1366. évi szöveget átíró 1377. évi oklevelet továbbra is elveszetteknek gondolva, ugyancsak Jakab Elek közlését ismételte meg.⁷

A levéltári anyag, melyet a 20. század második felében a főtéri plébániatemplom tornyában őriztek, ma a Gyulafehérvári Főegyházmezei Levéltár Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában található, egyházi kezelésben. Az ispotály 1601–1650 közötti számadáskönyveit közlő, 2010-ben megjelent kötet a kutatás számára újból hozzáférhetővé vált középkori oklevelek közül néhányat már innen idézett.⁸

Jakó leírása szerint a levéltár korábbi rendezései során az okleveleket és későbbi iratokat is három, *A*, *B* és *C* betűkkel jelölt fasciculusokba rendezték. Az 1542 előtti eredeti oklevelek az *A* jelzésű fasciculusban voltak, egy kivételével (Fasc. C. Nr. 2).⁹ Ez utóbbi eredetije ma elve-

- 5 „Első darabja egy 1366-ban kelt oklevél 1377. évi átírata. Jakab Elek még az eredetit használta, de ma már csak egy 1734. évi hiteles másolata van meg. Középkori anyagából elveszett a hármasszámú oklevél is, mely román vonatkozásánál fogva számíthatott volna érdeklődésre. Mivel 1525-ben mérai Dezső Antal Méra felét az ispotálynak hagyta (A. 5.), ettől kezdve bőségesen őriz adatokat”. Lásd JAKÓ Zsigmond–ENTZ Géza: *Beszámoló az erdélyi levéltárak jelenlegi állapotáról*. Erdélyi Múzeum (a továbbiakban EM) 48(1943). 108. (a 107–109. oldalakon: JAKÓ Zsigmond: *A kolozsvári Szent Erzsébet Aggház levéltára* [a továbbiakban JAKÓ: *Szent Erzsébet Aggház l.*]).
- 6 *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. Kivon., bev. JAKÓ Zsigmond. I–II. MOL, Bp., 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17) (a továbbiakban: KmJkv). II. 15.
- 7 *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*. Vol. X–XVI. (1351–1385). Sub red. Ștefan Pascu. Întocmit de Sabin BELU–Ioan DANI–Aurel RĂDUȚIU–Viorica PERVAIN–Konrad G. GÜNDISCH–Marionela WOLF–Adrian RUSU–Susana ANDEA–Lidia GROSS–Adinel DINCĂ. Academia Română, Buc., 1977–2014 (a továbbiakban DocRomHist C). XIII. 124, XIV. 169–170.
- 8 *A Szent Erzsébet ispotály számadáskönyvei 1601–1650*. Közzéteszi FLÓRA Ágnes–MÁRTON Tünde Mária–MIHÁLY Ágnes, bev. RÜSZ-FOGARASI Enikő, szerk. MÁRTON Tünde Mária. Transsylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület–L'Harmattan, Bp., 2010 (Transsylvania Emlékei. Kolozsvári ispotály-számadások II). 13.
- 9 „Rendezésünk során előkerült elenchesokból megállapítható volt, hogy a leveleket először 1718 körül foglalták külön jegyzékbe; ekkor azonban csak 26 privilégiumot, adománylevelet lajstromoztak. Az 1827. évi számbavétel is e régi jegyzék alapján történt. Az időközben felgyűlt, jelzeteletlen iratanyag rendezését 1829-ben Barabás Mihály és Fikker Elek főkormányászeiki kancellisták végezték el. Az iratok általuk fontosnak tartott részét két – A. és B. jelzésű – fasciculusokba rakták, s jó jegyzéket készítettek hozzájuk. Ezt a két fasciculus újabb darabokkal jelentősen növelve, az 1829-ben megalapozott rendszert fejlesztették tovább 1848-ban Székely János és Kolozsvári Imre guberniumi hiteles jegyzők. Az 1829-ben is lajstromozatlanul hagyott iratok egy részét C. jelzet alatt csomózták, illetőleg az általuk alakított III–VIII. fasciculusba tették. Bár akkor is bőven maradt elenchizálatlanul XVIII. századi anyag, a levéltár gerince mégis jó rendbe került. Még később – hibetóleg a hetvenes években – ezeket az iratokat is megkísérelték index-elenchus rendszer alapján rendezni, úgyhogy minden szerves rendet csupán a legújabb anyag nélkülöz

szett vagy lappang, de másolata előkerült. Az *A* fasciculuson belüli okleveleket időrendbe helyezték el és sorszámmal jelzetelték [Nr. 1–12.], ezek ma hiánytalanul megvannak.

Kétséges azonban, hogy a fenti jelzetek arra utalnának, hogy a levéltár valamikor Kolozsvár város levéltárának része lett volna, mint ahogy a korábbi kutatás a Fasc. A. Nr. 1 jelzet alapján feltételezte.¹⁰ Kolozsvár város levéltárában ugyanis – bár hasonló rendszerű jelzetelés mellett¹¹ – más oklevelek vannak.

Az alábbiakban a fellelt oklevelek regesztáját közöljük. Azon szövegekről, amelyekről már megjelent modern, magyar nyelvű regeszta, csak rövid, tájékoztató jellegű kivonatot közlünk.¹² Az oklevelek fényképmásolatai egyelőre nem kerültek be a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteményébe (2015).

1. 1366. május 22.

[I.] Lajos király megparancsolja, hogy a kolozsvári Szt. Erzsébet-ispotály csertörő malmát az ispotályban ápolbt betegek ellátása végett gabona őrlésére használják.

Ái I. Lajos király 1377. április 30-i oklevelében (2. sz.), Fasc. A, nr. 1. □ Közlés: KvOkl I. 55 (tévesen május 19-re keltezve). – Ub II. 243–244 (KvOkl I. 55. alapján). – DocRomHist C, XIII. 123–124 (KvOkl I. 55. alapján, román fordításban is). □ Regeszta: CDTrans IV. 466. sz.

[...]. *Ebben az első [Fasc. A] csomóban vannak mind, egy kivételével (C. 2.), az 1541 előtti eredeti oklevelek*. JAKÓ: *Szent Erzsébet Aggház lt* 107–108.

- 10 DocRomHist C, XIII. 124. Úgyanezt a téves megállapítást korábban magam is átvettem, vö. *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transylvanas illustrantia. Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. Közzéteszi JAKÓ Zsigmond. (A III–IV. kötetet HEGYI Géza és W. Kovács András közreműködésével). I–IV. (1023–1372). MNL OL–MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp., 1997–2014. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 26., 40., 47., 53.) (a továbbiakban CDTrans). IV. 466. sz.
- 11 *Índrumător in Arhivele Statului Cluj*. Autori: Al. MATEI–Susana ANDEA–Ioan DORDEA–Lia DRAGOMIR–Andrei KISS–Laurențiu MERA–Olivia PESCARIU–Livia SOMEȘFALEAN–Lucia ȘERDAN–Rozalia TEXE. Vol. II. Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Buc., 1985 (Índrumătoare arhiviste 16). 97 (az idézett rész Kiss András munkája).
- 12 A regesztákban előforduló fontosabb általános rövidítések: (c) = circumspectus; (e) = egregius; (fr. p) = frater patruelis; (in cttu) = in comitatu; (n) = nobilis; (n et c) = nobilis et circumspectus; (p et c) = prudens et circumspectus; (p) = prudens; (pr) = providus. – A regeszták apparátusában előforduló további rövidítések: DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár – EgyhtEml = *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustrantia*. I–V. (1520–1551). Szerk. BUNYITAY Vince–RAPAICS Rajmund–KARÁCSONYI János–KOLLÁNYI Ferenc–LUKICSICS József. Szent István Társulat, Bp., 1902–1912. – TelOkl = *Codex diplomaticus sacri Romani imperii comitum familiae Teleki de Szék*. *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*. Szerk. BARABÁS Samu. I–II (1206–1526). Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1895. – Transumta = *Transumta conventualia litterarum orig. Xenodochii S. Elisabethae* (1843) [kézirat, Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Kolozsvári Gyűjtőlevéltára, 290/g (a kolozsvári Szt. Erzsébet aggmenház lt), 43. doboz (az aggmenház 1377–1843 közötti leveleinek másolata, a kolozsmonostori konvent levélkeresőinek 1843. szeptember 12-i hiteles másolatában).

2. 1377. április 30. (in Torda, f. V. a. Phil. et Iac. ap.)

[I.] Lajos király a Clusuar-i Szt. Erzsébet-ispotály magistere: Zaaz (d) Jakab kérésére megerősítve átírja saját 1366. május 22-i, titkospecséttel megerősített pátens oklevelét (1. sz.)

Eredeti, hártýán, hátlapján nagypecsét nyomával, Fasc. A, nr. 1. □ Közlés: KvOkl I. 55–56 (tévesen április 27-re keltezve). – Üb II. 459 (KvOkl I. 55–56. alapján). – DocRomHist C, XV. 169–170 (KvOkl I. 55–56. alapján, román fordításban is).

3. 1433. augusztus 16. (in Zazvaras, II. d. Assumpt. Marie)

Pes[tes?]-i András, legfőbb királyi ötvenedszedő, Thumpa-i Miklós, Haro-i Imre vajdai, és Zala-i Jakab érseki ötvenedszedők bizonyítják, miszerint Lorand fia: Mihály fia: Tamás kötelezte magát, hogy Dorosman birtokról, amely egy Vincz-i polgárt illet, a következő tizenöt évben megfizeti az ottani románok (Volahorum) királyi adóját, azaz ötvenedét (census regales videlicet quinquagesimas), vagyis évenként 17 új Ft-ot és öt juhot, azért hogy a birtokot a király részére ne foglalják le. Ezen oklevél a maga idejében bizonyosságul fog szolgálni.

Eredeti, papíron, a szöveg alatt három befüggesztett pecsét nyomával, Fasc. A. nr. 3. □ Közlés: Cercetări istorice 10–12(1934–1936). 2. sz. 97. (Minea, I.)

4. 1496. december 23. (in Coloswar, f. VI. a. Nat. Chr.)

Mark Johann (Iohannes Marcus) Coloswar város helyettes bírása (iudex surrogatus) és a többi esküdt – Adam Jakob (Iacobus Adam, p et c) városi ispotályos (hospitalensis) és polgár (conclivis) a külváros ispotályában lakó szegények és számkivetettek közössége nevében (nomine et in persona totius communitatis pauperum et exulum in hospitali suburbii civitatis) előadott kérésére – az ispotály számára tanúsítványt és kiváltságlevelet állítanak ki a néhai Kawtuscz/Kautusch Michael (pr et c) polgár házaról és kúriájáról ennek özvegye: Margareta vallomása alapján. Eszerint Margareta és férje, gyermektelenek lévén, már korábban úgy döntöttek, hogy házuk felét bármelyikük halála esetén az ispotálynak adományozzák úgy, hogy az életben maradt házastárs élete végéig a ház birtokosa maradjon, utóbbi halálával azonban a ház örökjogon az ispotályra szálljon Isten, Szűz Mária és Szt. Erzsébet dicsőségére. Az ispotály a szokásos városi adókat (taxa) ki kell, hogy fizesse, az adományozott házban pedig lakókat kell tartania a ispotály szegényeinek hasznára, és azt nem idegenítheti el. Amennyiben Margareta újra férjhez menne és gyermekei születnének, az egyezés érvényét veszíti, ha azonban új házasságából sem születnének gyermekei, halálával a ház örökjogon az ispotályra szálljon.

Eredeti, hártýán, függőpecsétje elveszett, Fasc. A. nr. 2. □ Közlés: KvOkl I. 307–308 (1496. december 20-i hibás keltezéssel).

5. 1506. június 13. (in civitate Coloswar, in Anthonii conf.)

Szentgyörgyi (de Sancto Georgio) és Bozyn-i Gróf (Comes) Péter comes országbíró és erdélyi vajda bizonyítja, hogy Patha-i néhai Desev Antal fia: János Mera-i (Colos vm) két jobbagytelkét, melyek egyikében Zamosseggy Lőrinc, másikban pedig Nylas Lukács lakik, tartozékaikkal együtt 12 arany Ft-ért rokonának (frater) Mera-i néhai Desev Albert fia: Antalnak szavatosság vállalásával lekötötte.

Eredeti, papíron, a szöveg alatt vörös viaszba nyomott címeres pecsét töredékével, Fasc. A. nr. 4.

6. 1525. június 9.

A kolozsmonostori konvent bizonyítja, hogy mérai Dezső Antal és felesége: Anna, a Kolozsvár falán kívüli Szt. Erzsébet-aggmenházba kívánván beköltözni, Méra birtokuk felét, a Nadas folyóra épült malmot, öt mérai szőlőt és részletesen felsorolt állatokat az ispotály szegényeinek adták.

Bejegyzés a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveiben, DL 36400, p. 314–319, nr. 1. – Eredeti, hártján, zöld-fehér zsinóron függőpecséttel, Szt. Erzsébet-aggmenház lt, Fasc. A. nr. 5. – Ái János király 1538. május 17-i oklevelében (12. sz.), Fasc. A. nr. 10. – Tartalmi ái Szamosfalvi Mikola László erdélyi alvajda 1539. február 6-i oklevelében (16. sz.), Fasc. A. nr. 11. □ Közlés: KvOkl I. 363–365 (1526. június 6-i hibás keltezéssel). – TelOkl II. 395–397. – EgyhtEml I. 206. □ Regeszta: KmJkv II. 4097. sz.

7. 1529. április 14. (in castro nostro Zezerma, f. IV., in Tiburtii et Valentini mart.)

Bethlen Elek erdélyi alvajda és székely alispán a Kolosmonosthra-i Szűz Mária-egyház konventjéhez. Küldje ki tanúbizonyosságát, kinek jelenlétében a kijelölt alvajdai emberek egyike vezesse be Koloswar város bíróját és esküdtjeit (p et c), illetve Szt. Erzsébet Koloswar-i egyházának ispotályát abba a Mera-i (Kolos vm) jószág részbe és malomba, melyet Mera-i Desew Antal hagyott reájuk, és mindezeket iktassák nekik. – *Kijelölt alvajdai emberek:* Ghyewrghfalwa-i Henke Salatiel, Ghyewrghfalwa-i Bosy Miklós, Rewd-i Cheh Pál és István, Ghyewrffy Zsigmond, Zamosfalwa-i Sandor András, ZenthMyklos-i Nagh Imre, Sandorhazy Ambrus, Zwchak-i Simay Tamás, Zenthpal-i János.

Beléfoglalva a kolozsmonostori konvent 1529. május 3-i oklevelébe (8. sz.), Fasc. A. nr. 6.

8. [1529.] május 3. (XVI. d. introductionis [dom. a. Georgii mart.])

A Kolosmonosthra-i Szűz Mária-egyház konventje Bethlen Elek (e) erdélyi alvajda és székely alispán 1529. április 14-i kérésére (7. sz.) kiküldte tanúbizonyosságát: Miklós frater papot (sacerdotem), konventi tagot, kinek jelenlétében Rewd-i Cheh István alvajdai ember április 18-án (dom. a. Georgii mart.) Koloswar város bíróját és esküdtjeit (p et c), illetve Szt. Erzsébet Koloswar-i egyházának ispotályát bevezette Mera-i Desew Antal (n) Mera-i (Kolos vm) jószág részébe és malmába, illetve ezeket örökjogon nekik iktatta Nadas-i Ferenc, Zwchak-i Sandorhazy Ambrus és Benedek, Soma-i Somay Tamás, Zenthpal-i János (nobiles) szomszédok jelenlétében. A helyszínen három, a konvent előtt 15 napon keresztül várokoztak, de senki nem mondott ellen.

Eredeti, hártján, vörös-zöld zsinóron függőpecséttel, Fasc. A. nr. 6. – Tartalmi ái Szamosfalvi Mikola László erdélyi alvajda 1539. február 6-i oklevelében (16. sz.), Fasc. A. nr. 11.

9. 1531. április 20.

A kolozsmonostori konvent bizonyítja, hogy mérai Gesztrágyi Ábrahám Istenkiliti nevű erdejének a mérai határ Medvés nevű helye felőli részét a mérai Szt. Miklós plébániaegyházra hagyta.

Bejegyzés a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveiben, DL 36401, p. 220–221, nr. 1. – Eredeti, papíron, melynek bal harmada elveszett, hátlapján befüggesztett pecsét nyomával, Fasc. A. nr. 7. – 1843. évi hitelesített másolat: Transumta 15–16. □ Közlés: KvOkl I. 371. □ Regeszta: KmJkv II. 4347. sz.

10. 1533. március 16.

A kolozsmonostori konvent bizonyítja, hogy mérai Gesztrágyi Ábrahám a Méra határában fekvő Istenkiliti nevű erdejét a mérai Szt. Miklós plébániaegyháznak adományozta.

Bejegyzés a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveiben, DL 36404, fol. 122^r; nr. 1. – Eredeti, papíron, hátalapján befűggesztett pecsét töredékével, Fasc. A. nr. 8. □ Közlés: KvOkl I. 378. □ Regeszta: KmJkv II. 4405. sz.

11. 1537. április 15.

A kolozsmonostori konvent bizonyítja, hogy sólyomkői Menyhárt Mátyás két-két jobbágytelkét Mérán és Andrásházán eladja Dezső Antalnak, a Kolozsvár falain kívül épült Szt. Erzsébet-ispotály mesterének.

Bejegyzés a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveiben, DL 36407, p. 30–31, nr. 1. – Eredetije egykor Fasc. C. nr. 2. jelzet alatt (EM 48/1943. 108.), 2015-ben azonban csak az eredeti egykori jelzetét is tartalmazó, 18. századi egyszerű másolata került elő, 290/g. I. (Aggmenház iratai), 1. doboz. □ Regeszta: KmJkv II. 4599. sz.

12. 1538. május 17. (in oppido nostro Thorda, f. VI. p. Iubilate, anno XII.)

János király Ewthwes István, Coloswar város bírása, Nagh Salathiel, Barath István, Theremy Péter és Nyrew Miklós esküdtek és a többi polgár (prudentes et circumspecti) kérésére megerősítve átírja a Colosmonostrai Szűz Mária-monostor konventjének 1525. június 9-i, bevallást tartalmazó, pergamenre írt, függőpecséttel megerősített kiváltságlevelét (6. sz.). – Az oklevél Werbewcz-i István fő- és titkos kancellár keze által kelt. – *Jobb oldalt a szöveg fölött: Commissio propria domini regis.*

Eredeti, hártján, piros-fehér-zöld zsinóron vörös viaszba nyomott függőpecséttel, Fasc. A. nr. 10. – Tartalmi ai Szamosfalvi Mikola László erdélyi alvajda 1539. február 6-i oklevelében (16. sz.), Fasc. A. nr. 11.

13. 1538. december 30. (in civitate nostra Coloswar, f. II. p. Nat. dom.)

[I.] János király megparancsolja Zamosffálwa-i Mikola László (e) erdélyi alvajdának és Zenthpal-i Andrásnak (e), hogy a Coloswar város falain kívül található Szt. Erzsébet-egyház ispotálymesterét: Aztalos Mihályt (c), az ispotály Mera-i jószággrészét és más javait védjék meg, mert ezeket oltalma alá vette. Az oklevelet adják vissza bemutatójának. – *Jobb oldalt a szöveg fölött: Commissio propria domini regis.*

Eredeti, papíron, a szöveg alatt vörös viaszba nyomott befűggesztett papírfelzetes pecséttel, Fasc. A. nr. 9.

14. 1539. január 15. (in castro nostro Almas, f. IV. a. Anthonii conf.)

Gyarmat-i Balassa Imre erdélyi vajda és székely ispán a Colosmonostrai Szűz Mária-egyház konventjéhez. Küldje ki tanúbizonyosságát, kinek jelenlétében a kijelölt vajdai emberek egyike vezesse be Desew Jánost (n) unokatestvére (fr. p): néhai Desew Antal Mera-i (Colosvm) jószággrészbe és azt iktassa neki. Az esetleges ellentmondókat az iktatás nyolcadik napjára idézze a színe elé. – *Kijelölt alvajdai emberek:* Rewd-i Cheh István, Nadas Péter, Sard-i Haczaky Gaspar, Sard-i Sandor András, Patha-i Nag Antal, Zwchak-i Sandorhazy Ambrus (n).

Belefoglalva a kolozsmonostori konvent 1539. január 21-i jelentésébe (15. sz.), Fasc. A. nr. 12.

15. 1539. január 21. (f. III. in Agnetis virg. et mart.)

A Colosmonstra-i Szűz Mária-monostor konventje Gyarmat-i Balassa Imre erdélyi vajdához és székely ispánhoz. 1539. január 15-i kérésére (14. sz.) kiküldte tanúbizonyágát: Benedek frater papot (sacerdos), konventi tagot, kinek jelenlétében Rewd-i Cheh István vajdai ember január 20-án (f. II. in Fab. et Seb. mart.) Mera-i Geztragy Ábrahám, Zwchak-i Dombly Bálint (n), illetve Elyas János, Sodos [!] Mátyás és Mera-i Cheplew László (providi) szomszédok jelenlétében Patha-i Desew Jánost be akarta vezetni a Mera-i (Colos vm) jószágrészebe és azt örökjogon neki akarta iktatni, de a Coloswar város falain kívüli Szt. Erzsébet-egyház ispotályának mestere (n et c): Aztatol Mihály ellene mondott, és a bevezetést letiltatta. Mivel pedig a király nincs Erdélyben (in hoc regno Transsilvanie non adesset), a vajdai ember ennek nem adott helyt (inhibitioni locum non dedisset), és a jószágrészből sem vonult ki. Ekkor Coloswar város servitora: Hwzar Mihály (pr), a bíró és a város nevében, kardját háromszor kivonva, a bevezetésnek és birtokba iktatásnak ellene mondott, illetve Desew Jánost a nyolcadik napra királyi jelenlet elé idézte. – *Hátlapján azonos kéz írásával*: Domino wayuode Transsilvano, pro nobile Ioanne Desew de Patha, contra nobilem et circumspectum Michaelem Aztatol, magistrum hospitalis ecclesie beate Elizabethe vidue extra muros civitatis Coloswariensis fundate, ac iudicem eiusdem civitatis Coloswariensis et totam civitatem ad terminum intrascriptum, introductionis, statutionis, contradictionis et evocationis relatio. Par. Eredeti, papíron, hátlapján befűggesztett zárópecsét nyomával, Fasc. A. nr. 12.

16. 1539. február 6. (Zamosfalwa, f. V. in. Dorothee virg. et mart.)

Zamosfalwa-i Mykola László erdélyi alvajda és székely alispán bizonyítja, hogy január 27-én (f. II. p. Conv. Pauli ap.) Naghalmas-on öelötte és Albert magister erdélyi ítélőmester előtt Desew, másként Patha-i János felperes, aki magát néhai Desew Antal rokonának nevezte, illetve Syweges János (p et c), Coloswar város királybírája, Wrbewger Valentin (p et c) és Azthalos Mihály (p et c), esküdtek, utóbbi a város falain kívül, a Zamos folyón túl épült Szt. Erzsébet ispotályának mestere – a bíró és a többi esküdt, továbbá polgárok és a consul-ok nevében is – mint alperesek, megegyeztek abban, hogy Mera-i néhai Desew Antal Mera-i (Colos vm) ősi jószágrészeért folyó perüket az ő és Gyerewasarhel-i Gyerewffy László, Zenthpal-i András, Gywla-i János, Albert magister erdélyi ítélőmester, Inakthelke-i Gyerewffy Mihály, Zamosfalwa-i Gyerewffy Mihály, Sard-i Haczaky Gaspar (e et n) fogott bírák február 6-án (f. V. in Dorothee virg. et mart.) a Zamosfalwa-i házában meghozandó ítéletére bízták úgy, hogy a meg nem jelenő vagy az egyezséget megszegő fél a jószágrészt örökbecsűjében marasztaltassék el; ha a felperes a pert a vajdai jelenlet elé vinné, becsületét veszítse. A kitűzött időpontban Desew János felperes bemutatta a Colosmonstra-i Szűz Mária-egyház konventjének [1539. január 21-i], Bal[assa Imre] erdélyi vajdának és székely ispánnak címzett iktatóoklevelét (15. sz.) és az ellentmondás megindoklását kérte az alperestől. Erre az alperesek bemutatták a következő okleveleket: 1. A [kolozsmonostori] konvent 1525. június 9-i bevallóoklevelét (6. sz.). 2. A [kolozsmonostori] konvent 1529. május 3-i iktatólevelét (8. sz.). 3. [I.] János király 1538. május 17-i megerősítő oklevelét (12. sz.). 4. A [kolozsmonostori] konventnek az erdélyi vajdához és székely ispánhoz írt zárt alakú jelentését, amely szerint az iktatásnak mások mellett Desew János, illetve fiai: Ferenc és Antal ellene mondtak, és ezért őket az ispotály ellenében a vajda színe elé idézték. – Ezekre hivatkozva az alperesek azt állították, hogy a birtoknak ők a birtokosai, ezért a felperes nem tehet panaszt.

Erre a felperes bemutatta a [kolozsmonostori] konvent által még a bevallás előtt kiállított oklevelet, amellyel ő Desew Antalt a jószágrész eladásától, mindenki mást pedig a megvásárlástól eltiltott. – Mindezek után azt az ítéletet hozták, hogy a felperes nem tehet panaszt, mivel az alperesek iktatása ellen nem tiltakozott, és azóta utóbbiak a birtok tényleges birtokában vannak. A peres felek a fogott bírák eldöntésére bízták azt, hogy a felperes rövid perbe hívás útján indíthat-e keresetet; az alvajda pedig a fogott bírakkal együtt megállapította, hogy a második iktatásnál történt ellentmondás ügyében indult per ugyanazzal a perbe hívással kapcsolatos (in eadem evocatione penderet), a felperes az ellentmondását mindeddig nem indokolta, azt a pert le nem tette, hanem időközben új pert indított. Ha a felek ezt a pert a szokott bíró előtt tárgyalatták volna, és az alperes ezzel akart volna érvelni, úgy a felperes aligha kerülte volna el, hogy csalárdság miatt elmarasztaltassék. – *A szöveg alatt, jobb oldalt: Lecta.*

Eredeti, papíron, a szöveg alatt papírfelzetes pecséttel, Fasc. A. nr. 11. □ Közlés: KvOkI. 384–387.

THE MEDIEVAL DOCUMENTS OF THE ARCHIVE OF SAINT ELIZABETH'S ALMSHOUSE IN CLUJ (KOLOZSVÁR)

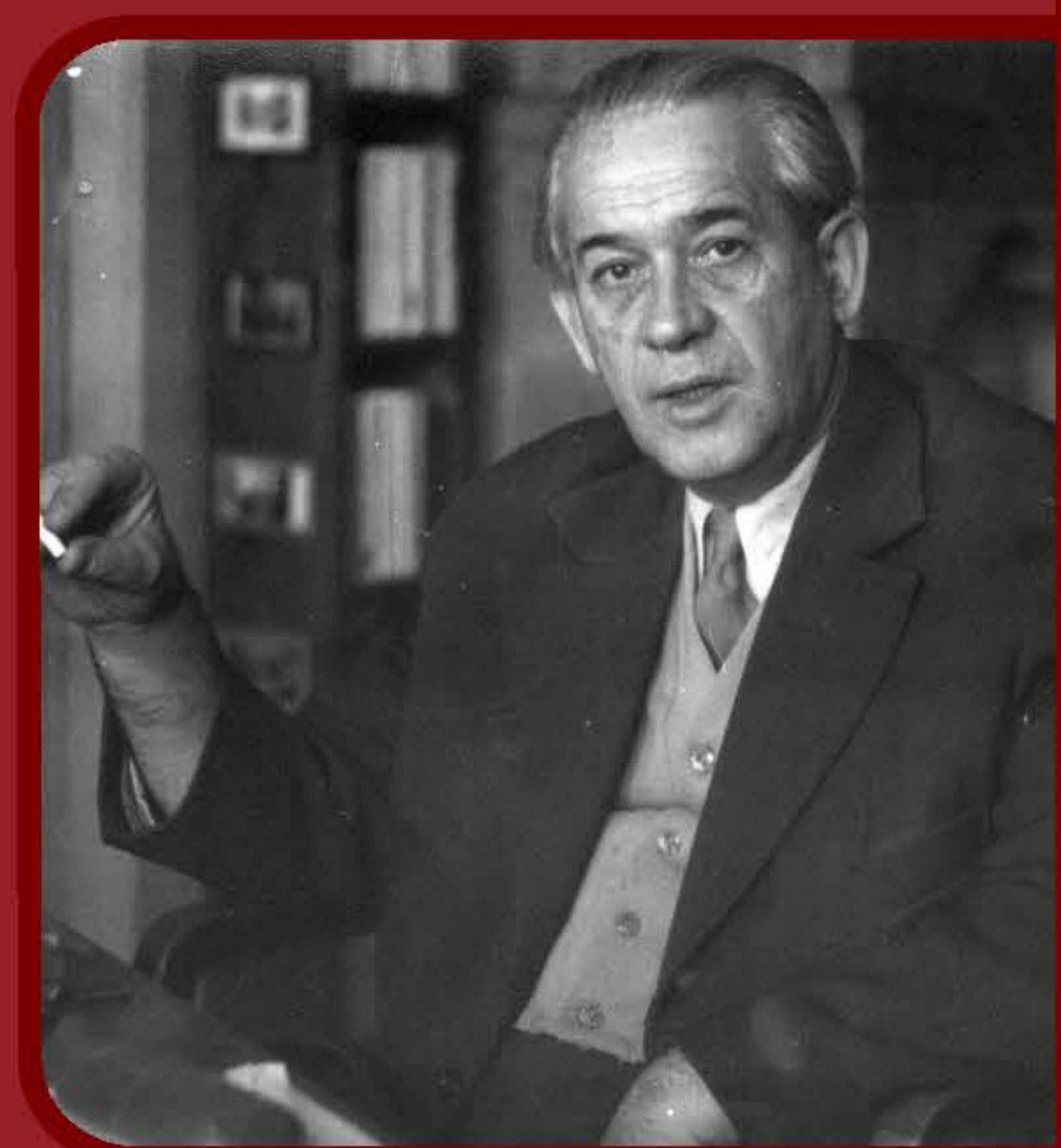
Keywords: *Cluj, Saint Elizabeth's Almshouse, medieval documents, Mera*

The present study publishes the excerpts of the sixteen medieval (pre-1542) documents preserved in the archive of Saint Elizabeth's almshouse in Cluj (Kolozsvár) (1366–1539). Some of these documents already appeared in print but later a few of them were considered lost. The charters presented in our study can be found in the Cluj Branch Archive of the Roman-Catholic Archbishopric of Alba Iulia (Gyulafehérvár) and concern mainly the donations made to the almshouse, among which a mill in Cluj and several parts of the nearby settlement Mera/Méra (County Cluj), which came into the possession of the almshouse in 1366 and 1525, respectively.

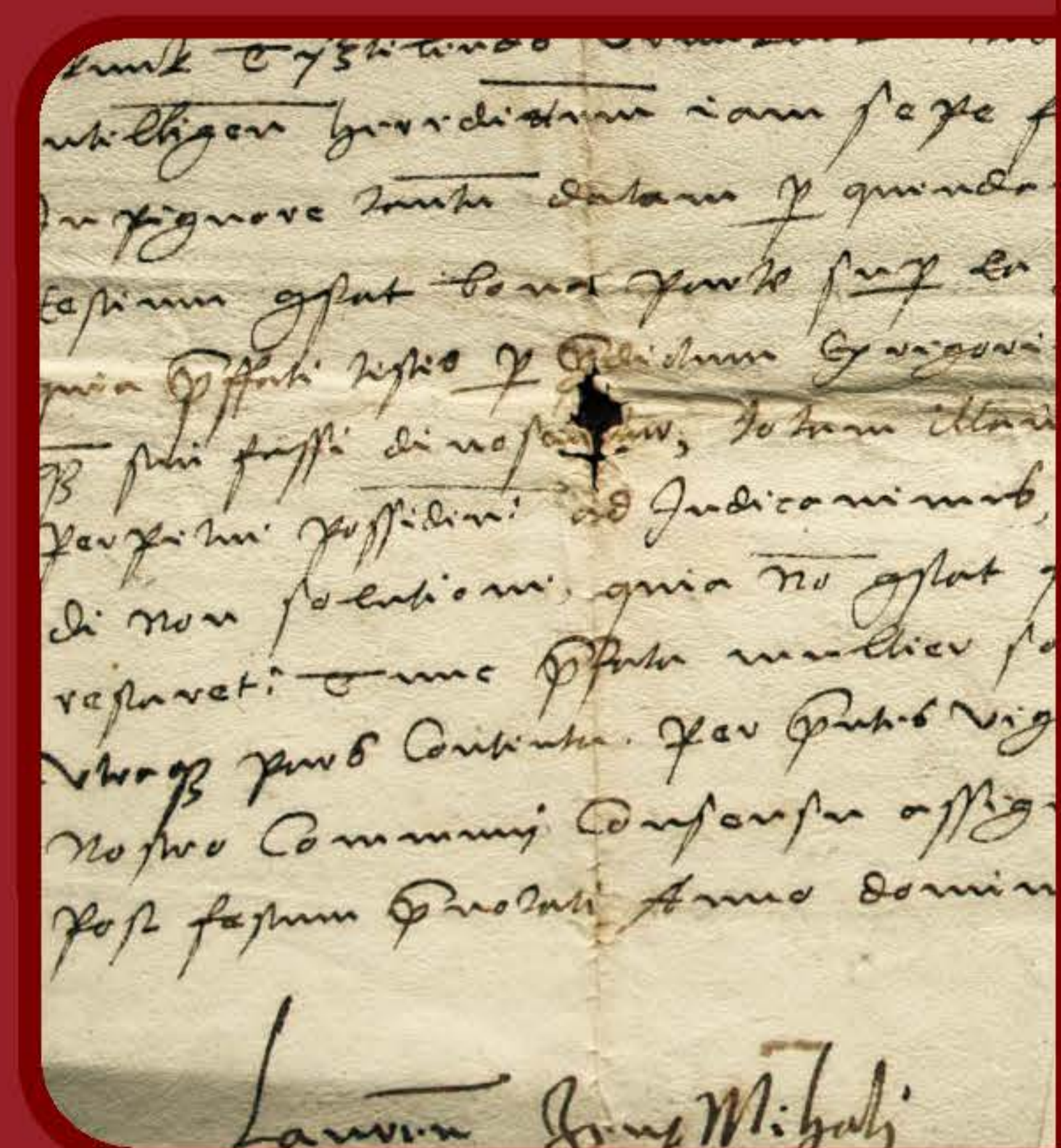
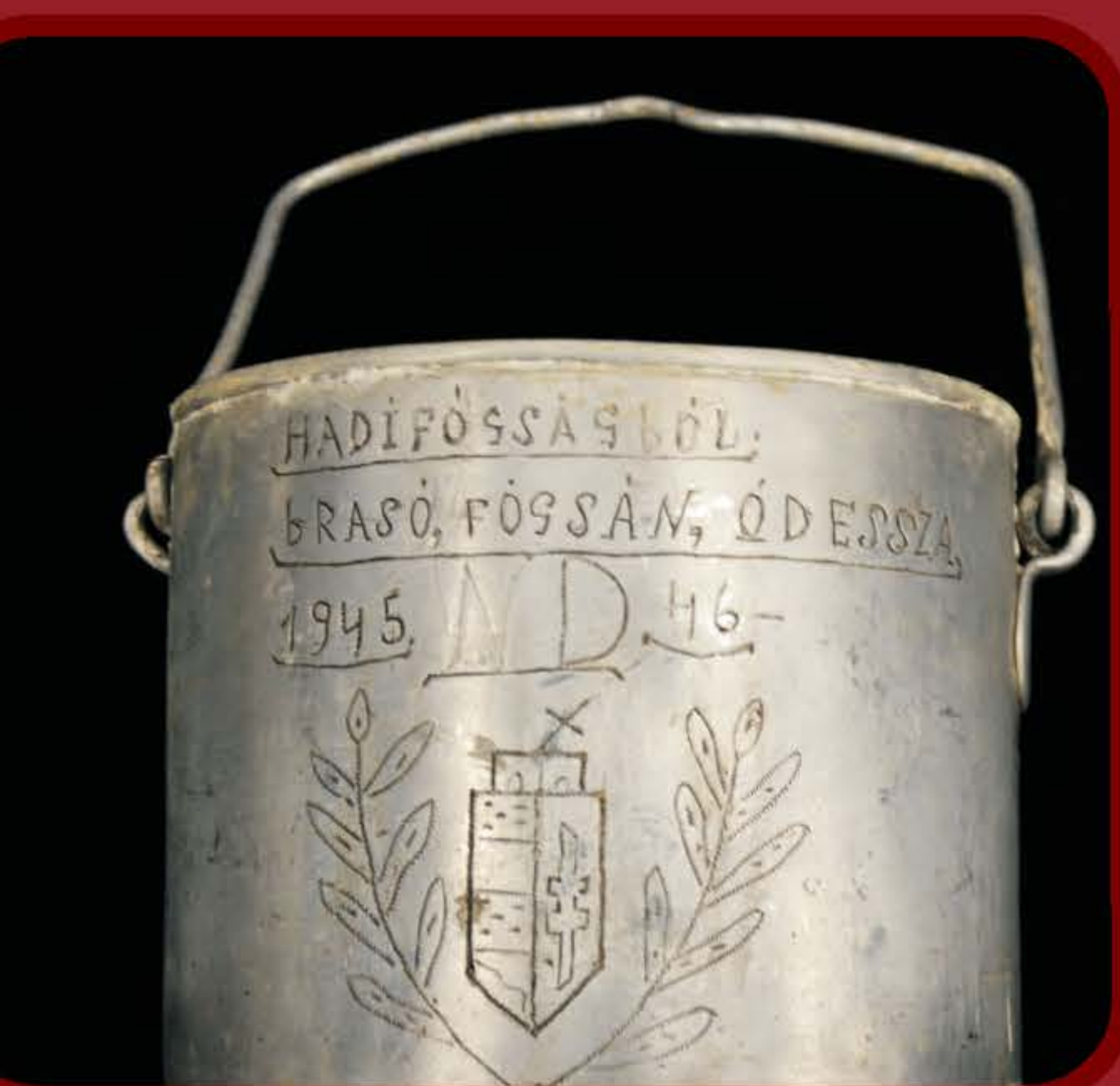
DOCUMENTELE MEDIEVALE ALE ARHIVEI AZILULUI DE BĂTRÂNI „SF. ELISABETA” DIN CLUJ

Cuvinte-cheie: *Cluj, azilul de bătrâni „Sf. Elisabeta”, documente medievale, Mera*

Studiul publică sub formă de registre cele 16 texte medievale (anterioare anului 1542) păstrate în arhiva Azilului de bătrâni „Sf. Elisabeta” din Cluj (1366–1539). O parte a documentelor au fost publicate anterior, dar ulterior unele dintre acestea au fost considerate pierdute. Documentele prezentate aici se păstrează în Arhiva de Colectare din Cluj a Arhivei Arhidiecezei romano-catolice din Alba Iulia și se referă mai ales la bunurile donate azilului, dintre care amintim o moară din Cluj și părți din posesiunea Mera (jud. Cluj), donate azilului în anul 1366, respectiv 1525.

Harmadik kötetéhez érkezett a nemrég útjára indított Certamen. Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában névre hallgató évkönyv. A kötet ezúttal a 2014. november 21–22-én rendezett A magyar tudomány napja Erdélyben 13., Messze látó tudomány: felelős válaszok a jövőnek című fórumán elhangzott irodalomtudományi, néprajzi, nyelvészeti és történelmi témájú előadások szerkesztett változatait adja közre. A rendezvény szervezőinek és az évkönyv szerkesztőinek a sorozat választott címében is tükröződő szándéka szerint a kiadvány a szakmai párbeszédnek, a tudományos vitának kíván teret biztosítani.

ISSN: 2393-4328

9 772393 432164